

Марина Палієнко,

докторка історичних наук, професорка,
завідувачка кафедри архівознавства
та спеціальних галузей історичної науки,
Київський національний

університет імені Тараса Шевченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9098-1142>

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ ТА ДОСЛІДНИЦЬКІ ПРІОРИТЕТИ ЛЮБОВІ ДУБРОВІНОЇ: ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА ВІДОМОЇ ВЧЕНОЇ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ

В оксамитові дні вересня відзначає свій 70-літній ювілей знана українська вчена-історик, джерелознавець, книгознавець, архівознавець, генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського Любов Андріївна Дубровіна. У творчому доробку вченої органічно поєдналися дослідження різних історичних епох – від середньовіччя до постмодерного інформаційного суспільства, досконале володіння методиками палеографічного, текстологічного, джерелознавчого аналізу й новітніми інформаційними технологіями. Водночас її образ далекий від статичного сприйняття кабінетного вченого-ерудита, заглибленого у вивчення архівних фоліантів та манускриптів минулих епох. І це пояснюється багатьма домінуючими особистісними рисами, передусім духовністю, людяністю, креативністю, відкритістю до нових ідей, пошуків, проектів.

Лінія життя Любові Дубровіної рельєфна, багатогранна, представлена широкими географічними координатами. Вона народилася 30 вересня 1950 р., у християнське свято Віри, Надії і Любові, у м. Шадринськ Курганської області (РФ). Здобувши історичну освіту у Волгоградському державному педагогічному інституті (1972), вона продовжила навчання в аспірантурі Інституту історії АН СРСР у Москві та підготувала ґрунтовне дисертаційне дослідження (1982), присвячене історико-текстологічному аналізу «Казанського літописця» – цінної історичної пам'ятки доби середньовіччя. У цей час викристалізувалися фахові компетентності, проявилися здатність до порівняльного вивчення текстів актових книг і наративних джерел, майстерність у здійсненні поглибленого джерелознавчого аналізу. Кілька років Л. Дубровіна працювала науковим співробітником у Марійському науково-дослідному інституті мови, літератури та історії (1978–1981).

З початку 1980-х років життєва і професійна доля Л. Дубровіної нерозривно пов'язана з Україною. Після переїзду до Києва вона заглиблюється у вивчення українських джерел та архівів, працює у Київському обласному державному архіві, де упродовж 2-х років завідує відділом публікації, інформації та використання фондів. У 1984 р. життєва траєкторія приводить молоду вчену до найбільшої книгозбірні України – Центральної наукової бібліотеки АН УРСР ім. В. І. Вернадського і нерозривно пов'язує з її історією, фондами, особистостями. З 1986 р. вона очолює відділ рукописів, проводить ґрунтовні дослідження у галузі камеральної археографії, кодикології та кодикографії, при цьому створюючи сприятливі умови для розкриття творчого потенціалу колег, реалізації масштабних наукових проєктів із вивчення, атрибуції та описування старослов'янських і грецьких рукописних книг.

Після проголошення незалежності України вчена бере активну участь у трансформаційних процесах, що відбуваються в академічному середовищі, очолює (з 1992 р.) Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, у 1993 р. блискуче захищає в Інституті історії України НАН України докторську дисертацію на тему: «Кодикологія та кодикографія як джерелознавчі дисципліни в дослідженнях історії української рукописної книги».

Палітра наукових досліджень Л. Дубровіної характеризується не лише широтою тематики, а й багатогранністю джерельної бази, міждисциплінарними підходами, глибиною теоретичних узагальнень. Учена зробила вагомий внесок у розвиток кодикології, історичного джерелознавства, архівознавства, документознавства, бібліотекознавства, археографії, історії науки та інформології. Її численні праці присвячені історії Національної бібліотеки України, долі книжкових та архівних колекцій у період Другої світової війни, проблемам реституції культур-

них цінностей, процесам інформатизації й комп'ютеризації бібліотечної та архівної справи.

Ученій ще на початкових етапах становлення інформаційного суспільства в Україні вдавалося передбачити та обґрунтувати пріоритети формування його інформаційних ресурсів. Необхідно наголосити на тому, що Л. Дубровіна, розуміючи значущість архівної ретроспективної інформації у розвитку постіндустріального суспільства та систем його комунікації, стояла біля витоків процесів інформатизації архівної галузі, була у числі головних розробників та промоторів концепції комп'ютеризації архівної справи в Україні. До сьогодні актуальною залишається сформульована вченою ще у 1990-х роках теза про те, що «інформатизація архівної справи та актуалізація документальних ресурсів НАФ України дає змогу на якісно новому рівні вирішити питання науково-інформаційного забезпечення функціонування держави, розвитку її економіки, культури і науки»¹.

У своїх виступах на українських та міжнародних наукових форумах вчена обстоювала думку про те, що важливим державним пріоритетом незалежної України має бути «формування власних національних документальних ресурсів», оскільки орієнтація на ресурси інших держав є ознакою країн третього світу. Водночас вона справедливо застерігала від самоізоляції, підкреслювала важливість заходів, спрямованих на поширення й популяризацію національного контенту в міжнародному інформаційному просторі. Особливо актуальною сьогодні залишається теза вченої про те, що кожна потужна держава має опікуватися включенням власних архівних ресурсів у міжнародні системи і тільки такий підхід може забезпечити їй «достойне місце у світовому співтоваристві»². Сповідуючи духовні цінності відкритого демократичного суспільства, вчена послідовно обстоювала концепт вільного доступу до його інформаційних ресурсів.

На початку 1990-х років, у період значного піднесення інтелектуальної думки в Україні, пов'язаного з відродженням національної державності, Л. Дубровіна взяла активну участь у розробленні програми з виявлення, обліку й описування архівних документів та рукописних книг «Архівна та рукописна україніка», що передбачала створення національного банку даних про документальні джерела з історії України. У реалізації цього масштабного міждисциплінарного та міжвідомчого проєкту були задіяні представники як академічних інституцій НАН України (Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського, Національної бібліотеки України імені

¹ Дубровіна Л. А. Основні положення концепції комп'ютеризації архівної справи в Україні // Студії з архівної справи та документознавства. Київ, 1998. Т. 3. С. 6.

² Там само. С. 7.

В. І. Вернадського), так і профільних відомств – Головного архівного управління при Кабінеті міністрів України та Міністерства культури України. Спільно з колегами-архівістами та істориками – Г. Боряком, К. Новохатським, В. Ульяновським – Л. Дубровіна працювала над реалізацією проєкту «Архівна та рукописна Україніка: Національна зведена система документальної інформації». Ідеї Л. Дубровіної стосовно формування архівних інформаційних ресурсів, що враховували міжнародний досвід та відображали нагальні потреби розбудови в Україні інформаційного суспільства, знайшли відображення у концептуальних засадах створення «Національної архівної інформаційної системи» (НАІС). Подальшого узагальнення проблеми інформатизації архівної справи набули у підготовленому Л. Дубровіною розділі колективного підручника «Архівознавство», який побачив світ у 1998 р. і став знаковою подією у розвитку архівної науки та освіти в Україні зазначеного періоду. Учена зробила обґрунтований висновок про те, що розвиток інформаційного суспільства потребує принципово нових рішень щодо структурування та організації доступу до інформації.

Л. Дубровіній належить вагомий внесок у концептуалізацію поняття «україніка», розроблення інформаційної платформи для реєстрації, описування і вивчення архівного та книжкового сегментів історико-культурної спадщини України. І хоча не всі ідеї та напрацювання вдалося у той час повною мірою здійснити через низку об'єктивних та суб'єктивних чинників, передусім – швидкоплинну зміну електронного середовища та розвиток мережевих інформаційних технологій, але наукові дослідження вченої мали ключове значення для вироблення науково-організаційної стратегії в галузі архівної інформації, бібліотечної та архівної справи в цілому. Відзначимо, що важливі узагальнення щодо науково-методологічних та організаційно-методичних засад створення та функціонування НАІС, а також обґрунтування концепції україніки знайшли відображення у статті Л. Дубровіної, опублікованій у 2017 р. на сторінках збірника «Рукописна та книжкова спадщина України»³.

З розвитком інформаційного суспільства у ХХІ ст. Л. Дубровіна все більшу увагу приділяла історіософському осмисленню глобалізаційних процесів, їх впливу на культуру пам'яті. Зокрема, у дослідженнях 2000-х років вона аналізувала концепти «національна спадщина», «духовна сфера і національна культура», торкалася проблем формування національної культури, сприйняття та продукування духовних цінностей. Надзвичайно актуальними є узагальнення Л. Дубровіної щодо

³ Дубровіна Л. А. До витоків концепцій інформаційних ресурсів україніки: міжвідомчі проєкти та державні програми в галузі архівознавства, археографії та бібліографії в 90-х рр. ХХ ст. // Рукописна та книжкова спадщина України. 2017. Вип. 21. С. 213–232.

кардинальних соціокультурних змін, пов'язаних з еволюцією суспільства та інформаційного середовища на тлі глобалізаційних процесів. На думку вченої, «важливо усвідомити, що формується нова парадигма культури електронного суспільства, що невідворотно бере своє, однак разом з негативними рисами інформаційна глобалізація має значні переваги та надає великі можливості для її використання в інтересах засвоєння інших культур і просування власних національних цінностей для включення їх у світовий контекст розвитку людства в цілому. Це питання набуває глибинного змісту для інтелектуальної еліти, яка прагне гармонійного розвитку національної культури та надання їй статусу культури світового значення, включення в світовий культурний простір без фатальних втрат самоідентифікації»⁴.

Справедливо відзначаючи, що процеси глобалізації докорінно змінюють цивілізаційний устрій та мають кардинальні впливи на всі сфери життя людини й суспільства, вчена наголошувала на формуванні «нової парадигми культури електронного суспільства», відводила важливу роль інтегруванню архівної та рукописно-книжкової спадщини України у світовий інформаційний простір.

Загалом, Л. Дубровіній притаманне комплексне бачення документних ресурсів в архівному та бібліотечному просторі. Як довголітній директор Інституту рукопису, згодом – генеральний директор Національної бібліотеки, вчена традиційно наголошувала на значенні інформаційного потенціалу архівного та рукописного сегмента в бібліотечних фондах⁵.

Під керівництвом ученої сформувалася потужна наукова школа, представники якої вивчають рукописи та документи в історичному контексті на основі інтеграції широкого спектру джерелознавчих, книгознавчих, документознавчих методів та міждисциплінарних підходів. Науковці Інституту рукопису зробили поважний внесок у розроблення концепції організації особових архівних фондів, принципів їх систематизації, методів описування та каталогізації документів. Одним з яскравих результатів цієї роботи стала підготовка фундаментального путівника «Особові архівні фонди Інституту рукопису» (К., 2002).

Особливо слід наголосити на довголітній творчій співпраці Л. Дубровіної з архівними установами, передусім Державним комітетом архівів України (Державною архівною службою України), Українським науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства,

⁴ Дубровіна Л. А. Рукописно-книжкова спадщина України в сфері національної культури: створення традиційних та електронних ресурсів // Рукописна та книжкова спадщина України. 2014. Вип. 18. С. 291.

⁵ Дубровіна Л. А. Рукописні та архівні електронні ресурси бібліотек // Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства. Київ, 2011. С. 124–138.

журналом «Архіви України», її участі у підготовці ґрунтовних науково-довідкових видань «Архівні установи України: Довідник» (К., 2005), «Українська архівна енциклопедія» (К., 2008) тощо.

Ще одним важливим аспектом багатогранної наукової та організаційної діяльності Л. Дубровіної є підготовка кадрів вищої кваліфікації для бібліотечної, архівної та інформаційної сфери, спрямування роботи Спеціалізованої вченої ради у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, керівництво численними дисертаційними дослідженнями й науковими проєктами. Спілкування з авторитетною вченою, її конструктивні поради допомогли у визначенні дослідницьких пріоритетів багатьом молодим науковцям.

Варто також згадати про довголітню творчу співпрацю Любові Андріївни з колективом кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка, її внесок у розвиток архівознавчих та джерелознавчих студій, викладання спеціальних історичних дисциплін, участь у спільних видавничих проєктах, експертну оцінку освітніх програм та навчально-методичних комплексів. Наукові розробки вченої широко використовуються в навчальному процесі професорами Я. Калакурою, М. Палієнко, І. Войцехівською під час викладання курсів «Архівознавство», «Джерелознавство», «Електронні архіви та інформаційні ресурси», «Менеджмент в архівній справі», «Зарубіжна архівна україніка», «Спеціальні історичні дисципліни». Актуальними є погляди Л. Дубровіної на перспективи розвитку архівної освіти в умовах інформаційного суспільства, важливість міждисциплінарних підходів до формування освітніх програм, посилення їхньої інформаційної складової і водночас збереження та розвитку історичних традицій, що ґрунтуються на фундаментальних знаннях з архівознавства, джерелознавства, документознавства, спеціальних історичних дисциплін.

У діяльності вченої органічно поєднуються національні традиції з глибоким розумінням світових тенденцій розвитку архівної та бібліотечної справи, інформаційних технологій, соціогуманітаристики в цілому. Відкритість Л. Дубровіної до конструктивного діалогу з особливою силою проявилась у розвитку міжнародної співпраці, участі у роботі міжурядової польсько-української експертної комісії, Змішаної українсько-німецької комісії з питань повернення та реституції втрачених та незаконно переміщених під час та внаслідок Другої світової війни культурних цінностей.

Праці вченої, що відображають провідні тенденції розвитку бібліотекознавства, архівознавства, історичної науки та суміжних галузей знань, пов'язані з розбудовою незалежної Української держави та процесами демократизації суспільства, здобули широке визнання у науковому середовищі: професор Л. Дубровіна – заслужений діяч науки

і техніки України (2004), член-кореспондент НАН України за спеціальністю «Архівознавство, документознавство» (2006). За багатолітню плідну наукову та науково-організаційну діяльність вона відзначена високою державною нагородою – орденом «За заслуги» 3-го ступеня (2020).

Проте найголовнішими є яскравий духовний світ особистості, органічне поєднання у творчості не лише фундаментальних наукових концепцій, але й загальнолюдських цінностей, високий авторитет у колі науковців та колег, теплота дружніх взаємин.

Редакційна колегія журналу «Архіви України», вітаючи Любов Андріївну зі славним ювілеєм, зичить їй міцного здоров'я, творчої насаги для втілення нових фундаментальних досліджень, успіхів у реалізації творчих задумів та інноваційних проєктів, добра та щастя, Віри, Надії і Любові!